

Referanser:

Arkivsak: 22/03129-1

Kvensk kirkeliv

Sammendrag

Kvenene ble anerkjent som en nasjonal minoritet i Norge i 1998 og har i likhet med samene vært gjenstand for en aktiv fornorskingspolitikk fra myndighetenes side, en politikk også kirken var deltager i. Det har ved flere anledninger vært ytret ønske om en unnskyldning fra Den norske kirke for de dype sår som fornorskingspolitikken har tilført det kvenske folk. Fra kvensk hold etterspørres et nasjonalt organ for kvensk kirkeliv. Det er behov for å starte en prosess som har som målsetting å utvikle en kirkelig struktur hvor kvenene er representert på en slik måte at de kan ha reell innflytelse på egen situasjon i kirken. Det må legges til rette for en reell dialog slik at kvenene både blir sett og hørt før beslutninger som angår dem fattes.

Det foreslås at det opprettes en arbeidsgruppe som skal legge frem forslag til oppgaver og sammensetning av et nasjonalt organ for kvensk kirkeliv. Sekretæransvaret legges til Kirkerådet.

Forslag til vedtak

Kirkerådet vedtar mandatet med de innspill som framkom i møtet.

Saksorientering

Bakgrunn

Kven – en nasjonal minoritet

Kvener er alle med finsk språk og kulturbakgrunn som har flyttet til Norge før 1945 og deres etterkommere¹. Kvenene er ett av de opprinnelige folkene på nordkalotten.

¹ Iflg svensk språkforsker Kenneth Hyltenstam

De tradisjonelle kvenske bosetningene i Norge er i store deler av Finnmark, Troms og nordlige deler av Nordland, men det bor også kvener i hele landet.

Begynnelsen på de kvenske bosetningene i Norge er ukjent, men det finnes skriftlige kilder fra 1500-tallet hvor kvener er registrert. På 1700- og 1800-tallet økte den kvenske befolkningen. Kvenene ble i likhet med samene gjenstand for en aktiv fornorskingspolitikk, denne varte fra rundt 1850. Fornorskingspolitikken medførte blant annet at kvenenes språk ble undertrykt for slik å svekke den etniske identiteten. Den norske kirke var en sentral og aktiv deltaker i myndighetenes fornorskingspolitikk. Det har ved flere anledninger blitt ytret ønske om en unnskyldning fra Den norske kirke for de dype sår som fornorskingspolitikken har tilført det kvenske folk. En beklagelse av urett er særlig viktig i relasjoner som er nære. Og kirken har vært, og er også i dag en levende og sterk del av kvensk kultur. Fornorskingsprosessen har resultert i trakassering, mindreverdigfølelse og problemer med å hevde seg i samfunnet. Fra 1970-tallet og utover er det vokst frem en økt bevissthet blant kvenene om egen kultur og til organisering på etnisk grunnlag. Det er i dag flere aktive organisasjoner for kvener og det er opprettet flere kvenske språk- og kultursentre. Kvenene ble anerkjent som en nasjonal minoritet i Norge i 1998 sammen med jøder, rom, romanifolket og skogfinner. I 2005 ble kvensk anerkjent som et minoritetsspråk i Norge.

Stortinget nedsatte i 2018 en kommisjon for å granske fornorskingspolitikk og urett overfor samer, kvener og norskfinner. Den 9. mai 2019 innfortolket kommisjonen skogfinnene i mandatet. En del av kommisjonenes mandat er å undersøke ettervirkningene av fornorskingspolitikken og å foreslå tiltak som kan skape større likeverd mellom majoritets- og minoritetsbefolkningen. Også Den norske kirke må etterstrebe tiltak som kan skape likeverd.

Rettigheter knyttet til status som nasjonal minoritet²

Det er særlig to aktuelle internasjonale forpliktelser som er aktuelle når det gjelder de nasjonale minoritetene: FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter (SP) artikkel 27 og Europarådets rammekonvensjon om beskyttelse av nasjonale minoriteter. I tillegg kan også Den europeiske pakten om regions- eller minoritetsspråk nevnes. Artikkel 27 i SP er en sentral bestemmelse i det internasjonale vernet av minoriteter. I artikkelen slås det fast at i de statene hvor det finnes etniske, religiøse eller språklige minoriteter, skal de som tilhører slike minoriteter ikke berøves retten til bla. å bekjenne og praktisere sin egen religion eller bruke sitt eget språk. FNs menneskerettskomité har lagt til grunn at bestemmelsen også innebærer at det kan stilles krav om positive tiltak fra myndighetenes side for å etterkomme forpliktelsene. Europarådets rammekonvensjon om beskyttelse av nasjonale minoriteter (rammekonvensjonen) ble ratifisert av Norge i 1999, og staten forpliktet seg følgelig til å legge forholdene til rette for at nasjonale minoriteter skal kunne bevare og videreutvikle sin egenart, sine språk og sin kultur. Prinsippene om formell og reell likestilling mellom nasjonale minoriteter og majoritetsbefolkningen står sentralt. Et viktig prinsipp i rammekonvensjonen er dessuten at minoritetene

² Beskrivelsen er hentet fra UD's nettside

skal sikres effektiv deltakelse i det kulturelle, sosiale og økonomiske liv og i offentlige anliggender, særlig i saker som berører dem.

Av Europarådets rammekonvensjon artikkel 15 følger det at «Partene skal skape de forutsetninger som er nødvendige for at personer som tilhører nasjonale minoriteter, sikres effektiv deltakelse i det kulturelle, sosiale og økonomiske liv og i offentlige anliggender, særlig de som berører dem». Denne forpliktelsen handler bla. om at nasjonale minoriteter skal delta i offentlige beslutningsprosesser. Dette målet er også i tråd med FNs bærekraftsmål, delmål 16.7, som går ut på «Sikre lydhøre, inkluderende, deltakerbaserte og representative beslutningsprosesser på alle nivå». Rammekonvensjonen spesifiserer ikke på hvilken måte effektiv deltakelse skal skje, men slår fast at nasjonale minoriteter skal gjøres i stand til å ha innflytelse på egen situasjon og fritt gi uttrykk for sin identitet. I norsk sammenheng har effektiv deltakelse i hovedsak gått ut på å styrke de nasjonale minoritetenes egne organisasjoner gjennom å gi driftstilskudd til organisasjoner som fyller visse kriterier og å etablere arenaer for dialog mellom nasjonale minoriteter og sentrale myndigheter. Begrepet effektiv deltakelse innebærer imidlertid ikke at minoriteter skal ha medbestemmelse, men at de skal være i stand til å påvirke sin egen situasjon og det skal tas behørig hensyn til deres interesser i det kulturelle, sosiale og økonomiske livet og i det offentlige liv.

Det offentlige har løst kravet om effektiv deltagelse gjennom blant annet å styrke kvenske interesseorganisasjoner. Det er til dels uenighet blant kvener og norskfinner om språkspørsmålet og om hvilke rettigheter en bør arbeide for. Dette har ført til oppsplitting i flere organisasjoner. Det er i dag tre interesseorganisasjoner som mottar statsstøtte:

Norske kveners forbund (*Ruijan kvääniliitto*: <https://kvener.no/>) er den største interesseorganisasjonen med rundt 1200 medlemmer fordelt på 14 lokallag og en ungdomsorganisasjon. Forbundet har også etablert et eget utvalg for kvensk kirkeliv. Det arbeides for å styrke kvenske rettigheter basert på status som nasjonal minoritet, og å styrke stillingen for kvensk og finsk språk.

Norsk Finsk Forbund (*Norjalais-Suomalainen Liitto*: <http://finskforbundet.no/>) er negativ til kvenbetegnelsen og vil i stedet bruke betegnelsen norsk-finner. Forbundet er motstander av innføringen av kvensk språk og arbeider for at finsk skal få status som minoritetsspråk i Norge.

Kvensk Finsk Riksforbund (*Kveeni Suomi Seurat*, tidligere Kvenlandsforbundet: <https://kvenfinn.no/>) arbeider for at kvenene skal få status som urfolk. På sine nettsider skriver forbundet at «et levende kvensk og finsk språk er et offentlig ansvar». I samtale med forbundets generalsekretær ble det imidlertid understreket at det var finsk som var det sentrale språket, og at den finske Bibelen var tilstrekkelig.

Organisering av kvensk kirkeliv

Nord-Hålogaland bispedømmeråd opprettet i 2010 et utvalg for kvensk kirkeliv. I 2014 henvendte Kirkerådet seg til bispedømmet og ba om at utvalget tok et nasjonalt ansvar. I brev av 24.03.2019 ble dette oppdraget gjentatt, nå gjennom en formell skriftlig henvendelse.

Utvalget for kvensk kirkeliv under Nord-Hålogaland bispedømmeråd har imidlertid ikke fungert etter sin intensjon, noe som påpekes både fra bispedømmet selv og av kvenene. Det er ulike årsaker til at utvalget ikke har lyktes. Manglende ressurser og fravær av dialog mellom utvalget og bispedømmerådet er pekt på som noe av årsaken. Utvalget har utarbeidet gode handlingsplaner, men av ulike grunner gjenstår det fortsatt mye oppfølging. Det påpekes også at det ikke er noen med kvensk bakgrunn som har ansvar for å følge opp og iverksette planene. Videre vises det til at kvenene selv verken er tatt med på råd eller spurt om opprettelsen og sammensetningen av utvalget. Det er følgelig vanskelig å identifisere seg med utvalget.

En opplevelse av underlegenhet har bygget seg opp over tid blant kvenene. Dette er kommet til uttrykk blant annet gjennom høringssvar i tilknytning til forslag om ny kirkeordning. Her vises det til at kvenene i motsetning til samene ikke er nevnt. Som urbefolkning har samene nytt godt av positiv diskriminering i de senere år, slik at blant annet materiell er utviklet på samiske språk. Når det gjelder kvenene finnes det lite, med unntak av 15 salmer i salmeboken, noen liturgiske tekster og noen få barnebøker. I juni 2022 ble kvensk salmehefte (*Kväänin virsihäfti*) med 49 salmer på kvensk lansert til bruk i Den norske kirke.

På Kirkemøtet i 2014 ble kvensk kirkeliv særlig nevnt i visjonsdokumentet for Den norske kirke: «Mer himmel på jord». I et eget punkt ble det formulert en målsetting om at «Kvensk språk og kultur blir ivaretatt i gudstjenestelivet og trosopplæringen». Det gjenstår mye arbeid før dette punktet er fulgt tilstrekkelig opp. Fra kvensk hold etterspørres muligheten til blant annet å gjennomføre kirkelige handlinger på kvensk.

Den manglende oppfølgingen av kvenene innen Den norske kirke og deres rettigheter som nasjonal minoritet, må nå følges slik at det som er ødelagt kan heles. Norske kveners forbund sendte i 2021 et åpent brev til Kirkerådet hvor de spør om kirken vil komme kvenene i møte. Kvenforbundet skriver:

«Forholdet mellom den kvenske nasjonale minoriteten og Den norske kirke har gjennom tidene vært nært og inderlig. Men som i alle relasjoner der de sterkeste følelsene er aktivert, så er det fare for å trå feil. Gjentatte feilsteg kan åpne grobunn for mistillit, følelse av svik og av å ikke være ønsket eller forstått. Da kan det være vanskelig å gå den andre parten i møte. Og står det ingen ved grinda når en kommer dit, så faller det seg lett å snu. Vi ønsker å igjen møtes ved grinda.»

Videre heter det:

«Kvenene har vært utsatt for en hard fornorskingsprosess fra norske myndigheter, der den norske kirke har vært en sentral og aktiv deltaker. Det har ved flere anledninger vært ytret ønske om unnskyldning fra Den norske kirke for de dype sår som fornorskingsprosessen har tilført det kvenske folk. En beklagelse av urett er særlig viktig i relasjoner som er nære. Og kirken har vært, og er også i dag en levende og sterk del av kvensk kultur.»

Brevet vitner om en opplevelse av at det ennå er en vei å gå før kvenene er fullt akseptert og inkludert i Den norske kirke. Brevet avsluttes med:

«Det er tid for medbestemmelse, synliggjøring og likeverd. Det er tid for forsoning.»

Denne invitasjonen til forsoning og samarbeid er et initiativ kirken ønsker svare positivt på og følge opp.

Den kvenske deltageren i den nylig avholdte konferansen *Forsoning uten majoritetsbefolkning?*³ var opptatt av at kirken skulle sloss for minoritetsbefolkningens rettigheter. Kvenene opplever å ikke være inkludert i kirken, de har manglende innvirkning og etterspør en forsoningsprosess bygget på en enhetlig historiefortelling. Historien må anerkjennes for å kunne oppnå forsoning. Forsoningen forutsetter også reell deltagelse i det kirkelige demokrati.

Et skritt på veien er å starte en prosess med å utvikle en kirkelig struktur hvor kvenene er representert på en slik måte at de kan ha reell innflytelse på egen situasjon i kirken. Det må legges til rette for dialog slik at kvenene både blir sett og hørt før beslutninger som angår dem fattes.

På samme måte som det offentlige støtter kravet om effektiv deltagelse gjennom blant annet å styrke kvenske interesseorganisasjoner, må kirken ta initiativ til opprettelsen av et nasjonalt kvensk kirkelig organ. Det må være en målsetting å få etablert et nasjonalt organ som har som mandat å arbeide for kvensk kirkeliv på kvenenes egne premisser. Dette organets status og sammensetning vil være avgjørende for om kvenene opplever at de får reell innflytelse og medbestemmelse over egen situasjon.

Det er nærliggende å legge opp til en tilsvarende prosess som den som ble fulgt da Samisk kirkeråd ble opprettet. Sentrale samiskkirkelige aktører tok på 80-tallet initiativ til en betenkning hvor man understreker behovet for et kirkelig urfolksengasjement. Dette ble fulgt opp fra Kirkerådets side med i 1989 å nedsette en arbeidsgruppe bestående av representanter for de tre samiske språkgruppene, blant dem flere kirkelig tilsatte. Kirkemøtet 1990 sluttet seg til arbeidsgruppens utredning hvor man la til grunn at samisk kirkeliv er en del av Den norske kirke og skal være

³ Forsoning fra et kvensk perspektiv, ved Nora Marie Ollila Sandmo,

likeverdig med det øvrige kirkeliv. KM vedtok opprettelsen av et samisk kirkeråd for Den norske kirke og ba om at det ble utarbeidet statutter.

Det anbefales at det nedsettes en arbeidsgruppe som får som oppgave å utrede opprettelse av et kvensk kirkelig organ. For å ivareta selvrepresentasjon, må de tre interesseorganisasjonene få forespørsel om å oppnevne medlemmer til arbeidsgruppen. Det skal sikres at tre kvener sitter i arbeidsgruppen. For å få en troverdig prosess med utredning av en kirkelig struktur med representativ kvensk deltagelse, er det viktig å knytte til seg kompetanse på kvensk språk, kultur og kirkeliv. Prosessen må ha som målsetting å etablere en god struktur for ivaretagelse av kvensk kirkeliv som en fullverdig del av Den norske kirke.

Arbeidsgruppens mandat bør ikke være for stramt. Videre bør det være et forholdsvis kort tidsperspektiv. Det foreslås at arbeidsgruppen leverer sitt forslag høsten 2023. Dette gjør samtidig at arbeidsgruppen kan innarbeide det som måtte komme fra Sannhets- og forsoningskommisjonen når deres rapport foreligger i juni 2023.

Mandatet må etterspørre forslag til:

- Hvordan kvensk kirkeliv fremmes og ivaretas på best mulig måte i Den norske kirke, og på hvilken måte et nasjonalt organ kan bidra til dette
- Et nasjonalt organ for kvensk kirkeliv (kirkeråd/nemnd/utvalg)
- Sammensetning (utvelgelse av medlemmer til organet)
- Forholdet mellom et nasjonalt og et regionalt organ på bispedømmenivå

En prosess som skal føre frem til et representativt kvensk kirkelivsorgan er et viktig skritt på veg til å bygge tillit hos kvenene overfor kirken. På samme måte som det systematisk er arbeidet med kunnskapsformidling om samisk kultur og kristendomsforståelse og fornorskingsprosessen mot samene, er det behov for kunnskapsformidling om det kvenske. Det er allerede et samarbeid med KUN for å få e-læringskurs om samisk og kvensk kirkeliv, språk og kultur til bruk for kirkelig ansatte.

Arbeidsgruppens mandat

Arbeidsgruppen skal legge fram forslag til:

- Overordnet mandat og arbeidsoppgaver for et nasjonalt organ for kvensk kirkeliv
- Organisering av et nasjonalt organ for kvensk kirkeliv
- Sammensetning av et nasjonalt organ for kvensk kirkeliv
- Forholdet mellom nasjonalt organ og organer for kvensk kirkeliv på bispedømmenivå

Arbeidsgruppen skal bestå av:

- Tre kvener, herunder med mulighet for:
 - En representant oppnevnt av Norske kveners forbund (*Ruijan kvääniliitto*)

- En representant oppnevnt av Kvensk Finsk Riksforbund (*Kveeni Suomi Seurat*)
- En representant oppnevnt av Norsk Finsk Forbund (*Norjalais-Suomalainen Liitto*)
- To representanter oppnevnt av Kirkerådets direktør.

Arbeidsgruppen skal se til rapport fra Sannhets- og forsoningskommisjonen i sitt arbeid.

Økonomiske/administrative konsekvenser

Sekretæroppgaver for arbeidsgruppe gjøres innenfor eksisterende stillinger. Utgifter til møtevirksomhet vil tilkomme. Det vil også bli vurdert å kjøpe inn noe kompetanse som støtte til arbeidet, innenfor eksisterende budsjetter.